

Лариса Шаповал
(Полтава)

ГОБЕЛЕН – РІЗНОВИД ОРНАМЕНТАЛЬНОГО КИЛИМА НА ПОЛТАВЩИНІ

У статті висвітлено особливості розвитку килимарства – галузі ткацького ремесла на Полтавщині. Наголошено, що окремим жанром українського килима є гобелен, як вид настінного сюжетного орнаментально-тематичного килима, який відзначався великими розмірами, сюжетами з античної міфології чи Біблії. Центром килимарства, осередком гобеленового мистецтва Полтавського краю є Решетилівка де гобелени виготовлялися різноманітними за композицією і колоритом тканого виробу, виконувалися майстрами за власним малюнком.

Ключові слова: килим, гобелен, килимарство, ткацтво, народне мистецтво, фабрика, майстерня, майстер, орнамент, композиція.

The article highlights the specifics of the development of carpet making – a branch of weaving craft in Poltava region. It is emphasized that a separate type of Ukrainian carpet – a tapestry, is a type of wall-hanged ornamentally themed carpet, which is distinguished by large sizes, plots from ancient mythology or the Bible. The center of carpet making, the center of tapestry art of the Poltava region is Reshetylivka, where tapestries were made in a variety of compositions and colors of the woven product, and were made by masters according to their own designs.

Keywords: carpet, tapestry, carpet making, weaving, folk art, factory, workshop, craftsman, ornament, composition.

Полтавщина із суміжною смугою Харківщини, Київщини, південна частина Чернігівщини, Поділля, Волині – це простір на якому килимарство як галузь ткацького ремесла, завдяки розвитку вівчарства, технологій обробки вовни та техніки ткацтва розвивалося від первісних часів на теренах України. Мальовничі, декоративні, тематичні килими є невід’ємним атрибутом хатнього інтер’єру українців. Серед різновидів тематичних орнаментальних килимів виокремлюють гобелени, що характеризуються сюжетною композицією тканого виробу. Актуальність теми статті обумовлена занепадом та відновленням у сучасних умовах килимарського промислу, зокрема, гобеленового мистецтва як виду декоративно-ужиткового мистецтва на Полтавщині.

Килимарство, зокрема, гобеленове мистецтво привертало увагу дослідників: А. Жука, Я. Запаско, О. Луценко, С. Нечипоренко, І. Полікарпова, Т. Кара-Васильєвої, Д. Щербаківського, Т. Супрун, Г. Стельмащук. Орнаменторика, композиція, типологія полтавського килима-гобелена висвітлена у працях Г. Галян, Я. Риженко, Н. Кобилінської, Г. Кусько, М. Малика, І. Тесленко, Л. Товстухи, П. Шевчука, І. Сибіберта, С. Сокальського, О. Федорчук.

Витоки килимарства на українських землях, пов'язують з тривалим перебуванням кочових народів, які виробляли з вовни тканини. Перші згадки про килими трапляються в давньоруських літописах, які стверджують про те, що «в Київській Русі килим був звичайною річчю, яку брали в походи, використовували в князівському побуті, у похоронному й весільному обрядах. У XIII–XIV ст. відомостей про виробництво килимів чи ввіз їх на територію України не знаходимо, а з 1480 р. з'являються згадки про привізні килими» (Запаско, 1973, с. 7). З кінця XV – у XVI ст. килими вироблялись вдома на ткацьких верстатах, в поміщицьких майстернях. У XVII ст. працювали килимові фабрики у Лагодіві, Дубно, Бродах, Львові (Кусько, 1985, с. 26). Періодом інтенсивного розвитку килимарства на Полтавщині є XVIII століття. За картою кустарних ремесел і промислів Полтавської губернії килимові вироби виготовлялися на фабриках: графа Завадовського у Драбові, поміщиків Каневських у с. Келеберді Золотоніського повіту; Булюбаша – в Гриньках Кременчуцького повіту, Масолової – у Новоселівці Полтавського повіту, Ходолєєвої – у Бербеницях і Савицького – у Луговиках Лохвицького повіту, у Решетилівці (Жук, 1966, с. 16). За матеріалами Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр. зареєстровано ткачів у Полтаві – 14, у селах: Нижні Млини – 17, Павленки – 3, Яківці – 4, Петрівка – 10, Семенівка – 5, Тахтаулове – 6, Стасі – 3, Гавронці – 6, Пушкарівка – 2, Мачухи – 6, Рибці – 16, Диканька – 9 (Жук, 1966, с. 21). У першій половині XIX ст. працювали килимові фабрики й майстерні у поміщицьких маєтках Полтавському краю: «коверні» фабрики у панів Роменського повіту (Жук, 1966, с. 81). Відомою була килимарська фабрика Масолової в Новоселивці, Полтавського повіту; в Лохвицькому повіті – Худоліївці, Бербенці; у Роменському повіті – у Новицької в Слободі» (Жук, 1973, с. 51). Коврова майстерня була в с. Малютинці в поміщиці Селецької в Роменському повіті, в Мазаренках виготовляла килими-гобелени на вивіз до Москви (Щербаківський, 1998, с. 41). На сільськогосподарській виставці у Полтаві в 1837 р. були виставлені гобелени фабрики Е. Кулябкиної з Лубенщини, А. Попова Полтавського повіту (Риженко, 1928, с. 9). Занепад килимарства у другій половині XIX століття зумовлений розвитком капіталістичних відносин, ліквідацією поміщицьких майстерень, заснованих на праці кріпаків, скороченням виробництва килимів в містах. Місце килимів у селянському побуті почали замінити конопляні рядна й верети. Завдяки ентузіазму художників, меценатів, представників губернських земств в Україні відкривалися ткацькі школи, де навчалися килимовій справі. Полтавське губернське земство забезпечувало збут продукції, колекціонувало килими, організувало навчальні ткацькі майстерні у Дігтярях (1898 р.), Олефірівці (1902 р.), Скопцях (1910 р.), Решетилівці – Решетилівський

ткацький навчально-показовий пункт (1905 р.). Решетилівська ткацька майстерня розмістилася в садибі поміщика Хрипунова. Килимові пункти працювали в Опішні та Полтаві, майстерні в Орлику, Сокілці Кобеляцького повіту. Наприкінці XIX ст. у Зіньківському повіті килимовим промислом займалися 100 майстерень, у Дігтярях до 50. Килими продавали у Лебедині, Охтирці, Великих Сорочинцях, Миргороді Одесі. Миколаєві, Херсоні (Жук, 1973, с. 45). На початку XX ст. килимарський промисел зберігся в Миргородському, Зіньківському, Роменському, Полтавському, Прилуцькому повітах Полтавської губернії (Жук, 1966, с. 43).

Окремим жанром українського килима є гобелен, як вид настінного сюжетного орнаментально-тематичного килима. Відзначався він великими розмірами, сюжети запозичувалися з античної міфології чи Біблії. Мистецтво гобелена має давні традиції. Назва «гобелен» походить із XVII століття, пов'язана з розміщенням Паризької мануфактури в готелі Гобелен, котрий був куплений у нащадків фарбаря Жана Гобелена. Ця назва закріпилася за продукцією мануфактури Гобеленів, а з поширенням килимів у Європі, стала загальноживаною. Гобеленове мистецтво було відоме у Греції й Римі. Килими (копти) прикрашали одяг гобеленовими вставками з реалістичними зображеннями людей, тварин, квітів. Поширення гобелен набув у Західній Європі: у Фландрії і Франції. паралельно з народним килимом, Гобелен поряд з народним килимом увібрав його стилістику, образність, мотиви. Г. Кусько стверджує, «що гобеленове мистецтво стоїть близько до станкового живопису, використовує його прийоми і методи: глибинно-перспективний спосіб передачі простору, реалістичне трактування зображень, сюжетність. Перетворення гобеленів у тканні полотна привело до занепаду цього мистецтва. Однією з вимог до гобелена була необхідність його декоративного вирішення. Гобелени, виткані в Україні, відзначалися декоративністю, котра полягає у використанні обмеженої колористичної гами, у колірних і тональних зіставленнях, узагальненні форм. В Україні. стіни палаців, замків, сільських хат оздоблювали гобеленами, килимами, перськими антамбасами, оксамитками, китайками, шовковими і парчевими оббивками. Гобелени на Полтавщині називали «опонами», «коверцями», «диванами», «тапетіями», «перістроматами», – зазначає Г. Кусько (Кусько, 1985, с. 85). Виробництво гобеленів започатковане в 1659 р. Мануфактура у Бродах, займала провідне місце крім тих, які функціонували у Львові, Києві, Станіславі, Лагодові, Сокалі, Куткорі, Корці, котрі виробляли гобелени, були виткані з використанням шовкових та золотих ниток, чи з шовку, як це було прийнято у класичному гобеленовому ткацтві.

Розквіт гобеленового мистецтва в Україні припадає на XVIII – першу половину XIX ст. На суконній фабриці у с. Понурівці

Стародубського повіту, що належала таємному радникові Маклашевському, з 1766 р. виробляли килими на зразок французьких гобеленів. Мануфактура для виробництва гобеленів була на Волині. Герби, вміщені у верхніх бордюрах гобеленів мануфактури, які збереглися до наших днів, належали київському стольникові Олізару та його дружині, доньці мінського каштеляна Доміцелі Четвертинській (1720–1743 рр.). Гобелени «а ля Тенірс» розповсюджені в Європі наприкінці XVII – першій половині XVIII ст. копіювали картини побутового жанру фламандського живописця Давида Тенірса. «Гобелени виокремлювались використанням лінійної та повітряної перспективи при передачі простору, живописним трактуванням зображень, були виткані з вовни», – стверджує Г. Кусько (Кусько, 1985, с. 86).

Наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. килимарські мануфактури виникають на Лівобережжі України. Є припущення, що у них виготовлені гобелени, які зберігаються у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського (Галян, 2002, с. 92-102). Два з них на релігійну тематику з орнаментальними барочними мотивами і виразними рисами народного мистецтва. Третій – цікавий світською тематикою, оригінальною композицією, художніми особливостями. Це монументальний килим (360x225 см) першої половини XIX ст. роботи кріпосних майстрів Полтавщини. Композиція гобелена ділиться на три розміщені ярусами сцени. У центральній частині серед трави, біля озерця, зображені мисливці з рушницями і собаками. На них підперезані жупани, високі капелюхи, низенькі зачочені панські чобітки. Нижче – романтичний пейзаж із вербами й очеретами, в озерці плавають лебеді. Аналогічний пейзаж зображений у верхній частині. Композиція будується за принципом дзеркальної симетрії. Бордюр відділений від центрального поля тонкою світлою каймою і заповнений орнаментом у стилі бароко. Площина гобелена чорна, зображення кольорів: зелена трава, білі лебеді, рожеві квіти. Тло спільне для центральної частини і кайми, та тоненька світла смужка, що їх розділяє – особливість гобеленів Полтавщини.

Окрему групу в гобеленах Полтавського краю складають композиції образно-асоціативного плану, де тема вирішується засобами орнаментальної та знакової символіки. Орнаментика поєднуються з написами букв, цифр, емблематичними вставками. Майстри для килимів з гобеленів брали мотиви вензелів, мотильків, пташок, а навіть архітектурних колон і луків (Жук, 1986, с. 67). Їх називали «панськими», «двірськими». Мотиви кошика та вазону, наповнених фруктами та квітами були поширені в полтавському килимарстві. Їх виносили на перший план чи поміщали в центрі килима. Призначались вони для оздоблення приміщень і створювались з урахуванням особливостей архітектури: бароко, рококо, класицизму. Відрізнялись вони від килимів

реалістичним трактуванням зображень, застосуванням об'ємного світлотіньового моделювання, нюансуванням, гамою кольорів, вищою якістю сировини, що споріднює ці килими з гобеленами. На межі ХІХ–ХХ ст. гобеленове мистецтво переживає занепад що було пов'язане із зникненням робочої сили – кріпаків, котрі ткали гобелени на поміщицьких мануфактурах, але виробництво гобеленів повністю не припиняється.

У 1918 р. в складі образотворчого відділу Наркомосу було утворено відділ художньої промисловості, який займався організацією праці майстрів. Для розвитку художніх промислів в Україні вагому роль мав Декрет ВЦВК «Про заходи по сприянню кустарній промисловості», що був опублікований у газеті «Правда» від 27 квітня 1919 р. (Запаско, 1973, с. 63). Для керівництва промислами УРСР було утворено «Укркустпром» і губкустпроми, які зобов'язані були подавати практичну допомогу кустарям (Стельмащук, 1986, с. 22). Традиційними центрами килимарства були: Полтавщина, Чернігівщина, Київщина, Східне Поділля. Створювалися майстерні та художньо-інструкторські школи, в яких готували кадри для промисловості, а в 1921–1922 рр. були реорганізовані в школи професійного навчання майстрів (Полікарпов, 2006, с. 35). Відновила діяльність Решетилівська майстерня у 1922 р., що складалась з цехів – ткацького, килимарського і вишивального. Основна маса килимарів працювала вдома на верстатах. Досягнення артілі в галузі килимарства успішно демонструвалися в 1923, 1927 рр. на Всеросійській виставці в Москві (Жук, 1966, с. 45). Решетилівська артіль неодноразово брала участь у виставках народного мистецтва за кордоном: в Мюнхені, Парижі в 1924–1925 роках, Лейпцігу в 1928 р. На початку 1920-х років у Полтаві виникла художньо-промислова артіль. На місці губернського кустарного складу утворено «Союз кустарів», що діяв як роздавальний пункт, а в 1923 р. на його базі організувалась артіль імені Лесі Українки. Вона згуртувала майстрів вишивального і килимарського промислів з Диканьки, Великих Будиш, Зінькова, Абазівки. В Опішні виготовляли килими на базі ткацько-килимарської майстерні-школи (Жук, 1973, с. 12). З 1924 р. датується початок роботи художньо-промислової артілі «Червоне проміння» в Нових Санжарах; у Зінькові – «Делегатки» (1927 р.), у В. Будищах – Диканської артілі (1931 р.), майстерні в Сорочинцях (Калязін, 1998, с. 210). Основною формою організації праці в полтавських артілях залишалось надомництво. В 1920-ті рр. з'являється ряд тематичних килимів-гобеленів із вплетеними в орнаментальний візерунок мотивами радянської емблематики, портретними зображеннями (гобелен «Карл Маркс», автор С. Колос (1927 р.). Сюжетні зображення на килимах поєднувалися з орнаментальними візерунками. «Килими з сюжетними зображеннями не поодинокі, їх виділяють в орнаментально-тематичну групу, що примикає до гобелена», – стверджує А. Жук (Жук, 1986, с. 66).

Сюжетно-тематичні гобелени створені майстрами в 1930-ті рр.: «Парад червоного козацтва», «Ленін на броневикі» і «Червоні партизани», виткані за картонами художника Д. Шавикіна, «Ленін і діти» за картоном В. Касіяна, гобелени з портретними зображеннями В. Леніна, Г. Орджонікідзе, С. Будьонного, створені за картонами М. Рокицького.

Зазначимо, що 1930-і рр., знаменують новий етап у розвитку українського килимарства, зумовлений змінами, що сталися в побуті радянських людей внаслідок індустріалізації промисловості. Розквіту гобелен набув в Україні в радянський час, він став народним килимом. Особливо розвинулось гобеленове виробництво у 1930-х рр., коли в Києві організовуються гобеленові майстерні. Завдяки творчій співпраці майстрів з художниками, було виготовлено багато художньо і технічно довершених гобеленів. їм притаманні складні сюжетні композиції, ці твори увійшли в «золотий» фонд українського декоративного мистецтва (Кара-Васильєва, 1998). На відміну від західноєвропейських гобеленів, український тематичний килим зберіг техніку гладенького килима, а за своїм змістом і характером художнього виконання органічно пов'язаний з традиціями народної творчості українців. У створенні тематичних килимів брали участь митці Решетилівки: Параска Власенко, Наталія Вовк, Явдоха Демченко, Марія Щур (Сокальський, 1997; Жук, 1986). Серед тематичних килимів виокремлюють портретні килими. Портретні зображення, облямовані орнаментованою каймою-рамкою, розміщені на чистому просторі, як у килимі з портретом Т. Г. Шевченка, виконаному решетилівськими килимарницями в 1939 р. до 125-річчя з дня народження поета. Портретні килими другого типу наближаються до розглянутих вище тематичних композицій, в них більше декоративного елемента. На межі 1930–40-х рр., з'являється третій вид портретного килима: портретне зображення подається в профіль, трактується силуетно, площинно. Виконання портретного килима бачимо у тканих виробках решетилівських килимарниць, виконаних на початку 1941 р. В березні 1944 р. розпочала виробничу діяльність килимарська артіль імені Клари Цеткін в с. Решетилівка (Жук, 1973, с. 68). В післявоєнні роки відновила роботу полтавська артіль, де ткали килими з рослинним орнаментом (Супрун, 2007, с. 21). У 1950-ті роки набувають розвитку орнаментально-тематичні й тематичні килими. Різниця між ними в тому, що, вони оздоблені малюнком, символічного або емблематичного характеру, який посилює тематичне звучання твору. До кращих зразків, слід віднести килими: «Орден Перемоги» (П. Коротич, 1951 р.), «Кремль» (1955 р.), «Богдан Хмельницький» (1955 р.), автор Л. С. Товстуха, «Ювілейний», витканий 1957 р., автор П. І. Коротич. У 1960-х рр., у зв'язку із зменшенням попиту українського населення на килими з рослинним орнаментом, їх випуск скорочувався через високу собівартість квіткових килимів у порівнянні з геометричними (Жук, 1976, с. 32).

Килими-гобелени створювали українські художники у співпраці з майстрами народної творчості радянської держави за повоєнний період. Географія гобеленового мистецтва в Україні у другій половині 1970-х рр. розширилась. Над їх створенням працювали майстри Закарпатської, Чернівецької, Вінницької, Херсонської, Кримської областей. З'явилися нові імена художників, які примножили досягнення гобеленового мистецтва, зокрема гобелени: «Лицарям революції», «Батьківщина моя» ялтинських художників С. Джуса і Л. Джус де тема килима вирішувалася через образи п'ятнадцяти дівчат, що символізували багатонаціональну Батьківщину (Жук, 1973, с. 74). Гобелен «Лицарям революції» відтворював постать В. Леніна, на чолі колони солдатів і матросів, а сюжетні вставки розповідали про становлення радянської держави. Гобелен «Слава Жовтню» О. Прокопенко розкривав тему через трактовані образи людей. В 1960–80-х рр. На Полтавщині перестали існувати осередки килимарства в Опішні, Нових Санжарах, Полтаві, крім Решетилівки.

Після здобуття незалежності Україною у 1991 р. занепад килимарства продовжився. 21 червня 2001 р. Президент України Л. Кучма підписав Закон України «Про народні художні промисли» (Товстуха, 2002, с. 92), згідно з яким охорона, відродження, збереження і розвиток народних художніх промислів є обов'язком держави Україна. Концепція Державної програми відродження народних художніх промислів на 2006–2010 рр. стала одним із заходів державної підтримки килимарського промислу. Із метою підвищення ефективності державного управління у сфері збереження осередків творчості народних майстрів Президент України В. Ющенко підписав Указ від 6 червня 2006 р. «Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (Полікарпов, 2006, с. 91). Сьогодні відроджуються регіональні осередки народного мистецтва на Полтавщині, серед яких – Решетилівська професійно-технічна майстерня, яка виготовляє витвори мистецтва: килими, налавники, верети, доріжки, гобелени. У наш час посилюється зв'язок килима-гобелена з архітектурою. В ансамблі з виробами декоративно-прикладного мистецтва він займає центральне місце в інтер'єрах громадських споруд – палаців культури, клубів, готелів, будинків відпочинку, концертних залах, обрядових та інших приміщень українського міста й села.

Килимарі Полтавського краю в 1990-х рр. створювали сюжетно-тематичні гобелени, в композиціях яких поряд із квітковими мотивами застосовувалися елементи селянського життя й побуту, портретні зображення, емблематика (Федорчук, Бабенко, 1999). Творчі здобутки Н. Бабенко, Л. Товстухи зробили їхні постаті найяскравішими серед майстрів народного мистецтва, зокрема килимарського промислу, а їхні вироби презентували Україну на міжнародному рівні. О. О. Бабенко,

С. В. Вакуленко, В. М. Кріль, Є. І. Пілюгін, П. П. Шевчук, О. та О. Левадні – майстри народної творчості, члени Національної спілки майстрів народного мистецтва України, які продовжують виготовляти гобелени на Полтавщині (Кобилінська, 2000).

Отже, єдиним центром килимарства, осередком гобеленового мистецтва Полтавського краю залишилася Решетилівка. Решетилівські гобелени виготовляються різноманітними за композицією і колоритом тканого виробу. Колорит візерунків будувався на м'яких тональних переходах коричнево-зеленуватих, вишневих, червоних та жовтих тонів, що поєднувалися з вишукано пастельними вохристими, сірувато-голубими та сніжно-білими барвами Гобелени, виконані решетилівськими майстрами, відзначаються як мистецькою так і технічною довершеністю.

Джерела та література

1. Галян Г. Про колекцію килимів у зібранні музеїв Полтавського Губернського земства. *Титульний етнос: здобутки, втрати*: зб. статей. Полтава; Опішне, 2002. С. 99–102.
2. Жук А. Визначний осередок народних художніх промислів. *Образотворче мистецтво*. 1976. № 1. С. 30–33.
3. Жук А. Решетилівські майстри гобелена. *Народна творчість і етнографія*. 1986. № 6. С. 66–69.
4. Жук А. Українські народні килими (XVII – початок XX ст.). Київ, 1966. 149 с.
5. Жук А. Український радянський килим. Київ, 1973. 163 с.
6. Запаско Я. Українське народне килимарство. Київ, 1973. 111 с.
7. Калязін Ю. До ювілею Решетилівського художнього професійно-технічного училища. *Історична пам'ять*. 1998. № 1. С. 210–212.
8. Кобилінська Н. Килими Полтавщини. *Народне мистецтво*. 2000. № 3/4. С. 18–20.
9. Кусько Г. Біля джерела українського килима-гобелена. *Жовтень*. 1985. № 11. С. 25–31.
10. Луценко О. Гектари решетилівського килиму. *Край*. 2003. № 21. С. 16–17.
11. Малик М. Решетилівське килимарство. *Край*. 2004. № 5. С. 18.
12. Нечипоренко С. Декоративні тканини та килими України. Київ, 2005. 432 с.
13. Полікарпов І. Килими та килимові вироби. Київ, 2006. 112 с.
14. Риженко Я. Килимарство й килими Полтавщини. Полтава, 1928. 16 с.
15. Сибіберт І. Сучасний решетилівський килим. *Образотворче мистецтво*. 1999. № 7. С. 23–25.
16. Сокальський С. Слова про мистецтво і майстрів Решетилівки. *Решетилівський вісник*. 1997. 6 верес. С. 2–5.
17. Стельмашук Г. Виготовлення килима. *Народні художні промисли УРСР*. 1986. № 5. С. 21–23.
18. Супрун Т. З історії килимарства на Полтавщині. *Край*. 2007. № 39. С. 20–21.
19. Тесленко І. Килим – це під ногами шаха, а гобелен – це над королівською короною. *Україна молода*. 1998. 18 черв. С. 8–10.
20. Товстуха Л. Сучасний стан Полтавсько-Решетилівського килима і його перспективи. *Українська керамологія*: нац. наук. щорічник. Опішне, 2002. Кн. 2. С. 90–92.

21. Український килим: генеза, іконографія, стилістика : тези і резюме доп. конф., 10-11 квітня. 1998 р. / автор концеп. і конф. Т. Кара-Васильєва ; ПАНУ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, Держ. музей українського народно-прикладного мистецтва. Київ, 1998. 92 с.
22. Федорчук О., Бабенко Н. На ниві полтавського килимарства. *Народне мистецтво*. 1999. № 3/4. С. 52–53.
23. Шевчук П. Історичний розвиток та традиції решетилівського килимарства. *Решетилівський вісник*. 2001. 10 серп. С. 3–4.
24. Щепотьєва М. Проблеми композиції в орнаменті українського килима (за зб. Харків. музею укр. мистецтва). [Б. м.] : [Б. в.], [б. р.]. 212 с.
25. Щербаківський Д. Український килим. *Народне мистецтво*. 1998. № 1/2. С. 34–41.

УДК 069.51:[27-526.62:391.984]:746]:908(477.53)

Марія Піцова
(Полтава)

ПОБУТУВАННЯ РУШНИКІВ-БОЖНИКІВ НА ПОЛТАВЩИНІ (з музейних надходжень)

У статті висвітлюються композиційно-орнаментальні та функціональні особливості побутування рушників-божників на Полтавщині.

Ключові слова: рушник, божник, покуть, музей, орнамент, композиція, колекція, Полтавщина.

The article highlights the compositional, ornamental and functional features of towels for icons in the Poltava Region.

Keywords: towel, towel for icons, icon corner, museum, ornament, composition, collection, Poltava Region.

Багатофункціональним елементом духовної та матеріальної культури є рушник. Під час свят та церемоній він виконує важливу символічну функцію і використовується як предмет домашнього вжитку. Цей важливий утилітарний предмет супроводжує людину все життя від народження до смерті, має багато різновидів.

За типологією за функціональним використанням до хатніх рушників належать божники. Вони могли бути святковими, буденними, постовими, вишивалися на домотканому вибіленому полотні. Традиційно центральним символом на рушнику було «дерево життя», що відображало троїстість світобудови, пізніше з'явилася багаторівнева композиція орнаменту. У заможних родинах виготовляли широкі пишні божники. Зазвичай шилися вузькі божнички (Шевченко, 1999, с. 53) у півпілки – полотно розрізалось навпіл по довжині і це єдиний вид рушника, коли посередині дозволялося зшивання. Вишивали їх червоним і білим кольором